

Komentar in karta: 3/14

SLA V293.01 'mlatiti'

Jožica Škofic, Vlado Nartnik

1. Gradivo

Za pomen '(s cepcem, mlatilnico) spravljati zrnje iz klasja, latja', knj. *mlatiti* in *mlátiti* (*ī/á*), je najpogostejši leksem *mlatiti*, redko je v gradivu zapisana tudi njegova dovršna različica *zmlatiti*. V briškem narečju se uporablja leksem *tolčti*, v terskem in nadiškem redko tudi *tolči*. Le v nekaj točkah in razpršeno so zapisani leksemi za strojno mlatenje žita.

V T281 je ob leksemu *mlatiti* zapisano pojasnilo, da so »v starih časih mlatili s cepci, kasneje pa so mlatili tako, da so s snopi udarjali ob stol«. V T161 je leksem *švigati* pojasnjen z opombo »tolčejo s snopom ob tla«. Leksem *štrajfati* v T049 pomeni 'otepati', v T415 pa ima opombo »udarjati s snopom«.

Za več točk SLA v zapisanem gradivu na to vprašanje ni odgovora, saj tam ne pridelujejo žita in torej tudi ne mlatijo (več), na kar je opozorjeno v T006 in T067.

2. Morfološka analiza

mlatiti < **mol-t-i-ti* 'mlatiti' ← **mol-ti* 'drobiti, mleti, tolči'

zmlatiti < **sṽ(n)-mol-t-i-ti* ← **sṽ(n)-* 'skupaj z; od zgoraj navzdol' + **mol-t-i-ti*

tolči < **tblí* ≤ **telí* (< **telk-ti*) **tblk-ǵ* 'tolči, stiskati, teptati'

tolčti < **tblí-ti* ← **tblí* + *-*ti*

lupati < **lup-a-ti* ← **lup-i-ti* 'lupiti'

švigati ≤ **svig-a-ti*

mašiniti < *(*mašin*)-*i-ti* ← *(*mašin*)-*a* ← nem. *Maschine* 'stroj'

mašinati < *(*mašin*)-*a-ti* ← *(*mašin*)-*a*

zmašinati/izmašinati < **sṽ(n)-(mašin)-a-ti* / **ǵbz-(mašin)-a-ti* ← **sṽ(n)-* / **ǵbz-* 'iz' + *(*mašin*)-*a-ti*

makinati < *(*makin*)-*a-ti* ← *(*makin*)-*a* ← it. *macchina*, furl. *machine* 'stroj'

štrajfati < *(*štrajf*)-*a-ti* ← nem. *streifen* 'oplaziti, podrsati'

šopati < *(*šop*)-*a-ti* ← *(*šop*)-*a* ← srvnem. *schoub* 'šop, sveženj, otep slame' (ESSJ IV: 92 *šopa*) / *(*šop*)-*a-ti* ← srvnem. *schopfen* 'tlačiti, polniti'

žlihati < *(*žlix*)-*a-ti* ← srvnem. *slicchen/slíchen* 'drobiti' (Lexer 1873–1876: 973–974), *schlich* 'zdrobljena ruda' (Lexer 1862: 220)

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *žlihati* v T030, *lupati* v T056, *makinati* v T124 in *šopati* v T290.

Kot enkratnica z *-mašin* je kartiran leksem *zmašinati/izmašinati* v T035.
 Kot tretji odgovor v posamezni točki je kartiran leksem *štrajfati* v T049.
 S simbolom za »ni poimenovanja« sta kartirana odgovora v T006 in T067.

4. Uporabljena dodatna literatura

Lexer 1862; Lexer 1873–1876

5. Primerjaj

SLA: V292.01 *mlatič* (3/15), V294.01 *mlačev* (3/13), V297.01 *vejati* (3/19),
 V196.01 *meti* (3/24), V143B.01 *škopa* (*slama za pokrivanje strehe*) (2/21); OLA:
 655; ALE: 272; SDLA-SI: 3233; HJA: 917; LinGeH: 973; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

Z mlatenjem, bodisi otesanjem in udarjanjem žitnih snopov in ajde ob določen predmet ali mlatenjem s cepci, so mlatiči spravljali zrnje iz klasja. Na južnem Pohorju so pri velikih, srednjih in malih kmetijah pri mlačvi s cepci sodelovali vsi odraščajoči otroci in odrasli družinski člani. Mlatič je moral biti star vsaj 15 do 16 let in dovolj krepke rasti, da je zdržal naporno in predvsem zelo prašno mlatenje žit in ajde. Med mlatenjem je bilo na gumnu oz. podu v gospodarskem poslopju največ šest mlatičev, ki so s cepci po vrsti in enakomerno udarjali po snopih – nad podom je zaradi zamahovanja s cepci moralo biti še najmanj štiri metre prostora. Ponekod (npr. na Pohorju) so pred mlatenjem s cepci ali mlatilnicami žitne snope tudi *štrajhali*. Pri tem starem načinu mlatenja je mlatič, moški ali ženska, vzel v roke snop in nato z njim tolkel (mlatil) po nagnjeni deski. Nato je še z leseno palico potolkel po snopu, da je iz klasja izpadlo vse zrnje.

Med mlatenjem so mlatiči pazili, da se je slamnati del žit čim manj poškodoval, polomil, ker so omlačeno žitno slamo vse do 70. in 80. let 20. stoletja uporabljali za pripravo škop za prekrivanje streh. Na Pohorju so slamo že med mlačenjem skrbno zlagali na posebej določeno mesto na petru, da so jo pozneje česali s posebnimi grabljami z močnimi lesenimi zobmi, ki so jih vtaknili v leseno steno poda. Ponekod so nepoškodovano slamo uporabljali tudi za izdelovanje kit za slamnate klobuke (območje Domžal) ali za izdelovanje različnih pletenih košar (Dolenjska, Notranjska, Kras), različnih okrasnih predmetov (Prlekija, Prekmurje) idr.

Prim.: Baš 1980; Grafenauer 1970a; Grafenauer 1970b; Makarovič 1978; SEL 2004

7. Skica

